

Митрополит Іларіон

БЕРЕСТЕЙСЬКА УНІЯ

II

ГЕНЕЗА, ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА

Місійний Відділ при Консistorії
Української Православної Церкви в Канаді

ВІННІПЕГ

1 9 9 3

КАНАДА

Митрополит Іларіон

БЕРЕСТЕЙСЬКА УНІЯ 1595-1596 РОКУ

ХРОНОЛОГІЧНА КАНВА

з додатками:

**33 Артикули — Розкриття стану
Української
Православної Церкви**

та

**Лист Канцлера Лева Сапєги
до Йосафата Кунцевича**

diasporiana.org.ua

**Місійний Відділ при Консисторії
Української Православної Церкви в Канаді**

ВІННІПЕГ

1 9 9 3

КАНАДА

Працю Митрополита Іларіона, "Берестейська Унія 1595-1596 Року — Хронологічна канва", з додатками до неї, — до друку благословляю.

† **ВАСИЛИЙ, Митрополит**

24 березня, 1993.

• • •

ISBN

0-921517-18-1

Typeset by "Ecclesia" Computers.

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУПНЕ СЛОВО	7
БЕРЕСТЕЙСЬКА УНІЯ 1595-1596 РОКУ	
Хронологічна канва	
1. Єзуїти ширяться по Литві й Польщі. Єзуїти на Сході	9
2. Унія — це справа короля Сигизмунда III	12
3. Перед задумом унії. Творці унії: Єпископи Іпатій Потій, Кирило Терлецький	15
4. Таємне підготовлення унії	17
5. Справа унії йде вперед	19
6. Таємна унія вибивається на світло денне	21
7. З унією ховаються перед видатними православними і обманюють їх	23
8. Митрополит Рогоза до останку ховався з своєю унією і обманював	24
9. Дізнавшись про таємну унію, проти неї протестує вся Україна	25
10. Підготовка до виїзду в Рим складати унію з Папою	27
11. Прийняття унії в Римі	29
12. Католики й уніяти сильно тиснуть православних	30
13. Боротьба проти унії побільшилась	32
14. Перед Берестейським Собором	35
15. Берестейський Собор 1596-го року	
а) Напередодні Собору	36
б) Перший день Собору	37
в) Другий день Собору	38
г) Третій день Собору	39
д) Четвертий і останній день Собору	39
16. По Берестейському Соборі. Прокляття Унії та її наслідки	41

33 АРТИКУЛИ — РОЗКРИТТЯ СТАНУ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ	47
а) Догматично-канонічна обізнаність авторів	49
б) Розкриття правопорушництва	53
в) Вияв адміністративних злочинств	57
г) Вірення в позитивні осяги	60
УКРАЇНСЬКИЙ ТЕКСТ АРТИКУЛІВ	62
ЛИСТ КАНЦЛЕРА ЛЕВА САПЕГИ ДО ЄП. ЙОСАФАТА КУНЦЕВИЧА	75

ВСТУПНЕ СЛОВО

**"Пізнайте правду і правда
Вас визволить". (Мт. 8:32).**

Дорогий Читачу! Представляємо Вам цю книжку для Вашої орієнтації, щоб по-перше — зрозуміти як це сталося, що душа України зазнала такої тяжкої рани, яка, майже, 400 років тече і ніяк не може загоїтися, і по-друге — пізнати ті процеси і події, які привели до трагічного для України 1596-ого року — року Берестейської Унії

Бл.п. прот. В. Кудрик, один з первісних священників відродженої Української Православної Церкви в Канаді й автор популярних томів про історію Української Греко-Католицької (уніятської) Церкви, говорив, що українці греко-католики є фактично не хто інший, а православні українці в римській неволі.

Дефініція ця стає більш реальною сьогодні, коли придивляємося до сучасних церковних подій в Україні і поза її границями.

Автор цієї хронологічної канви — бл.п. Митрополит Іларіон (проф. І. Огієнко) в житті невтомний проповідник української православної церковної ідеології, видатний діяч, науковець, філолог, — завжди обстоював традиційні права, зануреної Москвою і Римом, Української Православної Церкви. Його ціллю щодо цієї словесної канви було:

крок за кроком показати унійний наступ на українську совість і на українську душу.

* * *

Матеріал, який становить зміст цієї збірки, передруковується з таких джерел:

1. "Берестейська Унія 1595-1596 року — Хронологічна канва", місячник "Віра й Культура" чч. 158, 159 і 160, Вінніпег, Канада.

2. 33 Артикули — Розкриття стану Української Православної Церкви, Архiepіскоп Сильвестер (проф. С. Гаєвський), "Берестейська Унія 1596 року", церковно-історична монографія, Видавнича Спілка "Екклесія", Вінніпег, Канада, 1963.

3. Лист Канцлера Лева Сапеги до Йосафата Кунцевича, Д-р Юрій Мулик-Луцик, "Нарис історії Української Православної Церкви" (на правах рукопису), Колегія Св. Андрея, Вінніпег, Канада, 1979, стор. 207-212.

Прот. Василь Макаренко

БЕРЕСТЕЙСЬКА УНІЯ 1595-1596 РОКУ

Хронологічна канва

Подаю головні історичні факти, основані на джерельних матеріялах.

Я тут подаю самі головніші факти з їх датами без освітлення їх. Бо факти говорять самі за себе.

1. Єзуїти ширяться по Литві й Польщі

1534. Ігнатій Лойола заснував Орден Єзуїтів.

1540. Папа Павло III затвердив Орден Єзуїтів.

1548. Папа Павло III затвердив "Книгу духовних вправ" Єзуїтів.

1551. Закладення основ під свою Колегію в Відні.

1552. Єзуїти заснували в Римі Колегію для німців.

1504-1579. Станислав Гозій, кардинал, підсилив католицитво в Польщі.

1564. Кардинал Станислав Гозій викликав єзуїтів у Польщу.

1565. Король дозволив єзуїтам працювати в Польщі.

Єзуїти на Сході

10.1—1.VII.1569. Люблинська політична унія Литви з Польщею та Україною.

1569. Єзуїти в Литві.

IX.1569. Віленський Біскуп Валеріян Протасевич закликав єзуїтів у Вільно.

1570. Єзуїти заклали свою школу в Вільні.

1571. Заснування єзуїтської Колегії в м. Ярославі в Галичині для затягнення в католицтво "руських".

1536—27.IX.1612. Петро Скарга (Повенський), знаний єзуїт, Духівник короля Сигизмунда III. Завданням свого життя поставив заведення унії в Україні. Король слухався П. Скарги у всьому. Скарга проповідував, що унію треба насаджувати насиллям.

25.VIII.1572. Варфоломійвська Ніч у Парижі (католики вирізали протестантів).

1573. Голосний єзуїт Петро Скарга прибув у Вільно зо Львова.

1577. Єзуїт Петро Скарга випустив головну свою працю: *"Про єдність Церкви Божої"* (присвячена кн. К. Острозькому), з сильними нападами на Православ'є і закликом до унії.

1534-1611. Поссевін Антоній, єзуїт.

1578. Папа призначив єзуїта Антонія Поссевіна Апостольським Вікарієм для Москви й України, щоб повернути їх на унію.

1579. Король Стефан Баторій заснував єзуїтську Колегію в Полоцьку, а на її утримання силою віддав усі місцеві православні монастирі й церкви з їх маєтками.

1579. Єзуїти відкрили свою Колегію в Любліні.

1.IV.1579. Король Стефан Баторій зрівняв у правах Віленську єзуїтську Академію з Краківською.

18.VIII.1581-1582. Папський посол Антоній Поссевін у царя московського Івана Грозного, щоб повернути Московію на унію. Повна невдача.

1590. Друге видання праці Петра Скарги: *"Про єдність Церкви Божої"*, присвячена королеві Сигизмундові III.

1579. Узявши Полоцьк, король Ст. Баторій силою віддав єзуїтам усі (8) православні церкви й усі (7) монастирі його.

1585. Варшавський сейм усе це затвердив.

1582. Вийшло *"Слово на конечність взяття Пскова"* єзуїта Петра Скарги, в якому він закликає короля запроваджувати унію серед "руських" насиллям.

1579. Король Стефан Баторій заснував єзуїтську Колегію в Полоцьку для латинізації "руських".

1581. Заснування в Римі Семінарії для православних греків і ін.

1582. Папа Григорій XIII заснував єзуїтську Семінарію в Вільні для насадження католицтва чи унії серед "руських".

13.II.1582. Папа Григорій XIII запровадив новий стиль.

20.XI.1583. Патріярх Царгородський Єремія II у своїм Посланні закликає православних держатися старого календаря.

24.XII.1583. Львівський Арцибіскуп Ян Суліковський силою заборонив православним у Львові молитися під Різдво за старим стилем, і позамикав церкви. Пролито багато крови тих, хто боронив старий стиль.

11.IV.1584. Король Ст. Баторій дає єзуїтам багато майна в Полоцьку, — щоб працювали для насадження католицтва серед "русинів".

1594-1603. Вигнання єзуїтів із Франції.

16.I.1595. Єпископ Потій радиться зо своїм другом, єзуїтом Біскупом Луцьким Мацейовським, як готовити унію для України.

Перед X.1596. Приятельський лист віленських єзуїтів до Митрополита Михайла Рогози, як треба заводити унію для українців і білорусів.

2. Унія — це справа короля Сигизмунда III

1587-30.IV.1632. Король польський Сигизмунд III був вихований фанатично матір'ю Катериною Ягелонкою в католицтві. Завданням життя свого король поставив знищення Православія, унію насаджував усе життя своє насиллям, обманом та підкупом. Увесь був під владою єзуїтів та ксьондзів польських.

1572. Король польський сам призначив, без обрання, Кирила Терлецького Єпископом Пінським і Турівським.

1585. Король польський сам призначив Кирила Терлецького Єпископом Луцьким і Острозьким.

1588. Антіохійський Патріярх Яким в Україні.

1588-1589. Константинопольський Патріярх Єремія II в Україні.

22.III.1589. Грамота короля польського про недоторкальність православних церковних маєтків, і щоб світські самочинно не вмішувалися в ці справи (але цієї Грамоти ніхто не виконував).

24.IV.1590. Біскуп Луцький Мацейовський поїхав у Рим від короля зголосити його покірність Папі.

6.VII.1590. Біскуп Луцький Бернард Мацейовський на авдієнції в Папи в Римі в справі унії в Україні.

2.I.1592. Грамота короля польського, щоб світські не вмішувалися в справи Православної Церкви (але це зарядження ніколи не виконувалось)

4.III.1593. Король польський наказав віддати Єпископові Адаму Потію всі маєтки Володимирського Єпископства.

18.III(18.V?).1592. Король польський видав Грамоту, що радіє з приводу унії деяких

Єпископів, і що не допустить, щоб хто з Єпископів, що пристане на унію, був проклятий Патріярхом.

20.III.1593. Король звістив Митрополита Михайла Рогозу, що призначив Адама Потія Єпископом Володимирським і Берестейським.

1593. Заборона православних Соборів, коли нема короля в Польщі.

4.III.1595. Папа Климент VIII віддав Києво-Печерську Лавру зо всіма її маєтками Київському Митрополиту, якщо він буде уніятю.

5.V.1595. Наказ польського короля передати Києво-Печерську Лавру з маєтками її Митрополиту Рогозі.

5.V.1595. Король позбавив Никифора Тура Архимандритства Києво-Печерської Лаври.

22.IX.1595. Король призначив Архиепископом Полоцьким Григорія Загорського з умовою, що той піде в унію.

22.IX.1595. Король призначив Кобринського Архимандрита Йону Гоголя Єпископом Пінським з умовою, що той прийме унію.

Про іншу працю короля польського для насильного запровадження унії див. і в дальших розділах.

3. Перед задумом унії. Творці унії: Єп-пи Іпатій Потій, Кирило Терлецький

1541-1613. Адам Потій. Будучий Єпископ уніят, став кальвіністом. Року 1574-го вернувся в Православ'є. З 1594 р. — Єпископ Володимирський.

18.VI.1576. Король польський Стефан Баторій затвердив Кирила Терлецького Єпископом Мінським.

1579. Король віддав Володимирську Єпархію Мелетію Хребтовичу.

1585. Король дав Єпископство Луцьке Єпископу Кирилу Терлецькому.

Єпископ Терлецький, головний творець польської унії, був Владикою "негідним", неморальним (див. О. Левицький: *Внутрішній стан Церкви*, 1900, ст. 46). Див. це:

Грушевський, М.: *Історія України-Руси*, т. V, ст. 501-502: "Терлецький сам водив своїх слуг у похід на сусіднє село, його обвинувачували в різних убивствах. У судових актах маємо процеси з Терлецьким в таких обвинуваченнях, як те, що Владика, будши сильно п'яний, напав з слугами в своїм селі на переїжджого; що ночував там з дівчиною слугою, забрав ту дівчину до себе й вчинив над нею насильство; що він пробував отруїти немилого йому жидичинського Архимандрита

та; що з його наказу його слуги вхопили немилото йому пана Стефана Добрянського і втопили його..."

"Пересторога", твір десь 1605-1606 року, подає, що Єп. Кирила Терлецького судово обвинувачували "о двоженстві, о забиттю Филипа маляра, о мешканню в чужоложстві з рідною братовою, і о інших сквернодіях, о обцованню з злодіями, што єму соли до кухні його вживали, о кованню фальшивих червоних золотих" і т.ін.

Іван Вишенський, славний письменник XVI-XVII віку, у своїм Посланні звертається до Єпископа Луцького Терлецького: "Пощупайся толко в лисую головку, ксенже Біскупе луцький: колко єси за свого священства живих мертво к Богу послал: одних смертю сіканюю, других водотопленюю, третіх огнепалною от сея житні ізгнал..."

Б. Романенчук у передмові до видання поеми Ів. Франка: "Іван Вишенський" (видання "Говерлі" 1955 р., ст. 7) подає: Кирило Терлецький був "розпустник і забіяка, що держав спілку із злодіями, підробляв гроші та волочився по судах. Йому закидували не одно забійство та грабіж".

1588. Адам Потій, каштелян Берестейський, сильно працює для унії разом з Луцьким Біскупом Бернардом Мацейовським.

1588 і 1589. Константинопольський Патріярх Єремія II в Україні.

1588. Патріярх Єремія II осудив Єп. Кирила Терлецького за нечесотне поведення.

6.VIII.1589. Заснування нового сану патріяршого Екзарха в Україні.

6.VIII.1589. Патріярх Єремія, обманений, поставив Єпископа Луцького Кирила Терлецького своїм Екзархом.

6-14.VIII.1589. Єп. Львівський Гедеон Балабан розповідає Патріярхові Єремії, що Єп. Луцький Кирило Терлецький — людина недостойна.

1589. Патріярх Єремія II підвищив Єпископа Володимирського Мелетія на Прототронія серед українських Єпископів..

Кінець V чи початок VI.1591. Вернувся з Риму Біскуп Луцький Бернад Мацейовський, і став працювати для запровадження унії в Україні.

4. Таємне підготовлення унії

1590-1594. Справу унії з Римом таємно ведуть деякі Єпископи українські й білоруські. Таємний З'їзд Єпископів у Белзі перед 20.VI.1590 року.

20-28.VI.1590. Собор православних Єпископів у Бересті обговорює великі гоніння католиків на Православну Церкву в Польщі.

20-28.VI.1590. Собор Єпископів у Бересті постановив збиратися на Собор щорічно 24-го червня, на день Івана Хрестителя.

IV-VI.1591. Луцький староста, католик Олександр Семашко, сильно переслідує Єпископа Кирила Терлецького, щоб приймав унію.

24.VI.1591. Собор Єпископів у Бересті таємно обговорював справу унії з Римом, — щоб уникнути жорстоких переслідувань польських.

24.VI.1591. Чотири Єпископи: Луцький — Кирило Терлецький, Львівський — Гедеон Балабан, Полоцький — Леонтій Пельчицький і Холмський — Діонісій Збируйський подали польському королю записку ніби про потребу унії з Римом.

X.1591. Нові Збори Єпископів у Бересті (не було Єпископів Полоцького й Перемиського).

26.X.1591. Збори Єпископів у Бересті.

18.V.1592. Відповідь польського короля 4 Єпископам про унію, що він цю справу приймає з радістю, і що тим, хто приймає унію, ніхто не сміє пошкодити, і король дасть великі права.

21.V.1593. Лист князя Костянтина Острозького до Єпископа Іпатія Потія, — що унію можна робити тільки за згодою Патріярха Царгородського та разом з Москвою й Валахією. Цебто, щоб відбулося вселенське поєднання Церков.

24-27.VI.1593. Собор Єпископів у Бересті. Листа кн. К. Острозького Єпископ Іпатій Потій нікому не показав.

27.VI.1593. Собор Єпископів у Бересті відлучив Єпископа Львівського Гедеона Балабана від Церкви за переслідування Львівського Братства. Єпископ Гедеон на цьому Соборі не був, а Братству не вірив.

15.I.1594. Митрополит Михаїл Рогоза вислав Єпископу Львівському Гедеонові заклик явитися на Берестейський Собор 24-го червня.

24.VI.1594. Собор Єпископів у Бересті. Явилися: Митрополит, Єпископ Володимирський І. Потій і Єпископ Луцький К. Терлецький, Єпископ Львівський Гедеон на Соборі не явився.

24.VI.1594. Собор трьох Єпископів у Бересті засудив Єпископа Львівського Гедеона Балабана. Собор був неправний, а Г. Балабан їм не вірив.

26.IX.1594. Митрополит Михаїл Рогоза і його Собор позбавили Єпископського сану Єпископа Львівського Гедеона Балабана. Собор і постанова були не канонічні.

26.IX.1594. Збори Єпископів у Новгородку.

5. Справа унії йде вперед

К.1592. Суддя берестейський, таємний уніят, Адам Потій повдовів.

31.III.1593. Єпископ Терлецький постриг Адама Потія, таємного уніята, в ченці, — той став Іпатієм Потієм.

1593. Іпатій Потій замолоду був кальвіністом, тому не міг бути Єпископом. Король призначив його без виборів Єпископом Володимирським. Призначення це було неправне.

27.VI.1593. З'їзд Єпископів у Сокалі.

1593. Іпатій Потій висвячений на Єпископа Володимирського й Берестейського.

2.XII.1594. Акт "визволення" (з-під Патріярха Царгородського), зложений і підписаний.

1594. Єпископ Терлецький заставив село Водиради на 40 літ, щоб поїхати в Рим з Єп. Потієм.

III.1595. Митрополит Михайло Рогоза зняв кару з Єпископа Гедеона Балабана.

11.V.1595. Митрополит М. Рогоза послав Єпископів Кирила та Іпатія в Краків до короля розізнати, що саме йому дадуть за унію з Римом.

20.V.1595. Єпископи Кирило і Іпатій повідомляють Митрополита, що король погодився задовольнити всі вимоги його за прийняття унії.

1.VI.1595. Митрополит Михайло Рогоза й Єпископи Іпатій Потій, Кирило Терлецький і Леонтій Пінський та Кобринський Архимандрит Йона Гоголь підписали свої матеріальні умови на унію для короля й Папи.

12.VI.1595. Митрополит і Владики подали Папі таємну згоду на унію.

12.VI.1595. Артикули про унію з Римом підписали: Митрополит М. Рогоза, Єпископи: Луцький Кирило, Володимирський Іпатій, Полоцький Григорій, Перемиський Михаїл, Львівський Гедеон, Холмський Діонісій, Пінський Леонтій та Кобринський Архимандрит Йона Гоголь.

28.VII.1595. Король дозволив Єпископу Терлецькому виорендувати всі маєтки Луцького Єпископства на 20 літ, а гроші взяти наперед, — для поїздки в Рим приймати унію.

6. Таємна унія вибивається на світло денне

21.V.1594. Король призначив посланцями в Рим до Папи Єпископів Іпатія Потія й Кирила Терлецького, про що й оголошено.

21.V.1594. Єп. Луцький Кирило Терлецький офіційно вніс запис в Гродські книги, що король посилає в Рим для прийняття унії його та Єпископа Володимирського Іпатія Потія.

2.XII.1594. Складено акта про унію з Римом, але підписали його тільки Єп. Терлецький та Єп. Потій.

XII.1594. Збори в Сокалі Єпископів: Кирила Терлецького, Гедеона Балабана, Михаїла Копистинського й Діонісія Збируйського в справах унії з Римом.

XII.1594. По Сокальських Зборах Єпископ Кирило їде до Митрополита Михайла Рогози з таємним повідомленням про унію.

XII.1594. Митрополит Мих. Рогоза написав записку про згоду на унію і подав свої особисті матеріальні вимоги за прийняття унії.

XII.1594. Митрополит Мих. Рогоза дав таємну писемну згоду на унію.

I.1595. Єп. Кирило Терлецький заявив Єп. Іпатію Потію, що він нічого не говорив Митрополитові М. Рогозі про унію.

28.I.1595. З'їзд у Львові Духовенства, яке скликав Єпископ Гедеон для розмови про унію.

II.1595. Єп. Кирило Терлецький таємно в Кракові докладає королю про згоду на унію.

9.II.1595. Король видав Єпископу Кирилу Терлецькому підтвердну Грамоту на звання Екзарха Царгородського Патріярха.

18.II.1595. Король щиро дякує Єпископу Іпатію Потію за ревну працю на користь унії з Римом.

17.VII.1595. Єпископи Потій і Терлецький прибули в Краків на нараду про унію з папським нунцієм і королем.

21.VIII.1595. Протестантський З'їзд у Торуні.

1595. Єпископ Іпатій Потій відкрито в своїх проповідях у Володимирі та в Бересті закликає всіх на унію.

7. З унією ховаються перед видатними православними і обманюють їх

11.II.1595. Єпископ Потій пише Митрополитові Михаїлу Рогозі, що нічого не знає про унію з Римом...

III.1595. Митрополит Михаїл Рогоза в листі до кн. К. Острозького виставляє себе й Єп. Кирила Терлецького оборонцями Православної Віри, а про унію вони ніби нічого не знають...

III.1595. У листі до кн. К. Острозького Митрополит Михаїл Рогоза зве Єп. Терлецького "райським змієм і коварною лисицею."

9.III.1595. Князь К. Острозький питає Єп. Іпатія Потія, чи правда, що Єп. Терлецький готує якусь унію.

17.III.1595. Єпископ Фотій відписує кн. К. Острозькому, що йому й Єп. Кирилові і не снилось про якусь унію.

21.III.1595. Кн. К. Острозький пише Єп. Іпатію Потієві сердитого листа, що Єпископи таємно таки готують якусь унію.

25.III.1595. Єп. Іпатій Потій у відповідь К. Острозькому пише неясного листа про підготовлювану унію.

VI.1595. До м. Борисова приїхали московські царські послани. Митрополит Михаїл Рогоза послав до них свого посланця О. Григорія з повідомленням, що поляки переслідують православних і хочуть завести унію.

16.1595. Єпископ Іпатій Потій пише кн. К. Острозькому, що то неправда, ніби він пристає на якусь унію.

29.VI.1595. Воєвода Федір Скумин Тишкевич відповідає Митрополитові Михайлу Рогозі, що він пише неправду, — від королівського двора воєвода має повідомлення, що Митрополит дав свою писану згоду на унію.

VI.1595. Кн. Костянтин Острозький відписав Єп. Потію, що за його неправду й обман не визнає його більше за Пастиря, а проти унії буде боротися.

14.VI.1595. Митрополит сповіщає воєводу Скумина Тишкевича, що він проти унії.

8. Митрополит Рогоза до останку ховався з своєю унією і обманював

1589. Архимандрит Михаїл Рогоза став Митрополитом Київським без усякого обрання. Був кандидатом від єзуїтів. Король призначив його без виборів.

20.I.1595. Митрополит Михаїл Рогоза пише воєводі новгородському Скумину Тишкевичу, що він про унію й не думає.

19.VIII.1595. Митрополит М. Рогоза пише воєводі Скумину, що він послав свого посланця, щоб Єпископи Іпатій та Кирило не їхали в Рим.

20.VIII.1595. Митрополит повідомляє воєводу кн. Миколу Радзивіла, що в нього був княжий посланець єзуїт, і з ним він обговорив справу унії з Римом.

28.VIII.1595. Митрополит М. Рогоза відписує кн. Острозькому, що він за Православну Віру "готов постраждати до смерти", а Єпископи його не слухають і роблять зраду Православію.

1.IX.1595. Послання Митрополита М. Рогози до українського народу, що це неправда, ніби він зраджує Православну Віру й хоче приймати якусь унію з Римом. Обман!

28.IX.1595. Митрополит М. Рогоза пише кн. К. Острозькому і Патріярхові в Царгород, що він стоїть твердо при Православній Вірі, а про унію не думає. Обман!

1596. Митрополит М. Рогоза за Богослужбами поминає Патріярха Царгородського.

**9. Дізнавшись про таємну унію,
проти неї протестує
вся Україна!**

24.VI.1595. Відозва кн. К. Острозького до народу українського, що "шість чи сім злісних осіб, як хриstopродавець Юда з жидами", продають Православну Церкву Папі Римському.

К. VI. 1595. Єпископ Львівський Гедеон Балабан приїхав в м. Остріг, і перед кн. К. Острозьким зрікся від участі в унії.

К. VI. 1595. Єпископ Іпатій і Кирило просять короля в Кракові, щоб перше скликати Собора, і на ньому обговорити справу унії з Римом. Король на це не погодився. Приймайте унію в Римі.

По. VI. 1595. Сильні протести проти задуманої таємної унії воєводи кн. К. Острозького та Ф. Скумина Тишкевича, а також Братств та Духовенства.

1. VII. 1595. Єпископ Львівський Гедеон Балабан офіційно вніс до Гродського Володимирського уряду свій протест, що 24. VI. 1594 р. на зборах в Сокалі Єпископи дали підписані чисті бланкети Єп. К. Терлецькому, щоб він написав на них скаргу до короля на утиски Православія, а Єп. Терлецький обманив, і написав на них прохання до Папи про унію!...

13. VII. 1595. Усі вільняни гостро протестують проти таємно підготовлюваної унії перед своїм воєводою кн. Криштофом Радзивілом.

16. VII. 1595. Воєвода Федір Скумин Тишкевич сильно протестує проти унії, і пише кн. К. Острозькому заступитися перед королем, і скликати православний Собор.

28. VII. 1595. Лист короля польського до кн. К. Острозького, щоб погодився на унію,

бо це діло не світських, а Єпископів, а вони унії хочуть.

28.VII.1595. Король польський дякує Митрополитові Михаїлу Рогозі за згоду на унію, і додає, щоб він нічого й нікого не боявся.

10. Підготовка до виїзду в Рим складати унію з Папою

28.VII.1595. Король польський дозволив Єпископу Кирилу Терлецькому заставити всі маєтки Луцької Єпархії на 20 літ, щоб ніби покрити видатки поїздки в Рим до Папи по унію.

28.VII.1595. Наказ польського короля кордонним старостам (на прохання Владик) не пропускати в Польщу та в Литву жодних посланців від Патріярха Царгородського, а як такі будуть, арештовувати їх, а листи відбирати й присилати королю.

28.VII.1595. Король заборонив судам усякі справи проти Єпископів Терлецького та Потія, а їх було дуже багато.

28.VII.1595. Король повідомляє кн. К. Острозького, що Єпископи погодилися на унію з Римом і щоб князь тішився цим. І переступники — К. Терлецький та І. Потій — покарані не були.

30.VII.1595. Король прийняв умови Єпископів на унію з Римом.

30.VII.1595. Грамота польського короля до всього православного Духовенства, що їх Єпископи прийняли унію з Римом, і щоб вони не боялися прокляття свого Патріярха Царгородського.

1.VIII.1595. Папський Нунцій Герман Маласпіна повідомив Єпископів Потія і Терлецького, що Папа, певне, прийме їхні артикули унії.

2.VIII.1595. Грамота польського короля до всього православного Духовенства, що він виконає всі умови поданих йому Артикулів про унію з Римом.

12.VIII.1595. Митрополит М. Рогоза пише кн. К. Острозькому, щоб вистарався скликання православного Собору для обговорення справи унії.

12.VIII.1595. Лист кн. К. Острозького до протестантського З'їзду в Торуні допомогти православним проти унії і прибути на Собор.

23.VIII.1595. Єпископ Іпатій Потій просить кн. Острозького добитися скликання Собору.

27.VIII.1595. Єпископ Луцький, Перемиський і Холмський зібралися в м. Луцьку і склали акта, що будуть держатися унії до смерті. Під актом є підпис ніби й Єп. Гедеона, — бо цей акт написаний на старому бланкеті, де вже був підпис і Єп. Гедеона.

VIII.1595. Лист кн. К. Острозького до короля з проханням скликати православний Собор.

10.IX.1595. Король відмовив скликання православного Собору.

VIII.1595. У Вільні вийшла книжка "Унія" — агітація за унію. Автор, певне, Єп. К. Терлецький. Книжка розкидана по всій Україні.

IX.1595. Нарада польського уряду, який постановив відкликати поїздку в Рим Потія й Терлецького "до заспокоєння Руси".

16.IX.1595. Єпископ Потій і Терлецький приїхали до Кракова.

22.IX.1595. Перерішення наради в Кракові, — щоб Єпископи Терлецький й Потій таки поїхали в Рим.

IX.1595. Король дав 600 золотих Єпископу Кирилу Терлецькому на поїздку в Рим.

11. Прийняття унії в Римі

24 (чи 26) IX.1595. Єпископ Потій і Терлецький з великим оточенням виїхали в Рим до Папи приймати унію.

24.IX.1595. Король видав маніфеста до всієї Польщі, повідомляючи, що два Єпископи православні, Іпатій і Кирило, виїхали в Рим установляти унію українського й білоруського (руського) народу з Римом.

15.IX.1595. Єпископи Іпатій і Кирило прибули в Рим і просили Папу "прийняти їх воно Католицької Церкви".

23.XII.1595. Урочисте прийняття унії в Римі.

23.XII;1595. Про унію "руських" Єпископів з Римом складений окремий акт.

29.XII.1595. Лист Єпископа Кирила Терлецького з Риму до Єпископа Гедеона Балабана про прийняту унію.

п.1595. Праця Єп. Іпатія Потія про Новий Календар.

1.1596. Вибита медаля на пам'ятку *Ruthenis, receptis*.

7.III.1596. Папа вислав 16 своїх Послань у Литву і в Польщу: Митрополиту, королю, Єпископам, сенаторам і ін. про унію з подякою, що всі допомагали цій справі.

п.7.II.1596. Єпископи Іпатій і Кирило виїхали з Риму додому.

26.II.1596. Папа подарував Єпископу Потію всі єпископські шати.

1.III.1596. Біскуп Луцький Бернард Мацеївський служить урочистий *Te Deum*, що руські Єпископи вернулися й унія **закінчена**.

V.1596. Король польський передав К. Терлецькому Кобринський монастир у доживоття.

12. Католики й уніяти сильно тиснуть православних

II.1586—X.1597. Єпископ Кирило Терлецький мав 70 судових процесів за цей час. Єп. Кирило — головний творець унії з Римом.

1592. Сильна скарга Львівського Братства на неморальність Єпископів, що тягнуть до унії.

по. 13.I.1593. По смерті Єпископа Мелетія Єпископ Терлецький присвоїв собі дорогу мантию та дорогий клобук спочилого, а акти володіння попалив.

1594. Володимирський Суд офіційно судить головного творця унії Луцького Єпископа Кирила Терлецького за знасилування проїжджої селянки Палажки (Архів ЮЗР. ч. 1, т. I, ч. 94-100).

Єпископ Кирило Терлецький утопив Священика Стефана Добринського за незгоду прийняти унію (Архів ЮЗРос., ч. 1, т. VII, ч. 94, ст. 223). Рогоза заборонив проповідь проти унії братському проповіднику Стефану Зизанію.

X.1595. З наказу короля збільшилися утиски православних, які не хотіли прийняти унії, — їх били, нападали на їхні школи, забороняли Богослужби.

X.1595. Львівське Братство публічно оголосило, що Митрополит М. Рогоза й його Єпископи — зрадники, прийняли унію.

25.I.1596. Митрополит М. Рогоза збирає Соборика у Новгородку, і на ньому позаочно відлучили від Церкви тих, хто сильно виступав проти унії.

3.III.1596. У Жидичинський монастир принесено було листа від К. Терлецького на ім'я

Єп. Львівського Гедеона Балабана. Листа одержав племінник його Григорій, і став читати. Та Григорій Балабан раптом зімлів, бо лист був посипаний отруйливим порошком (справа довго ходила по судах). Помста Єп. Гедеону Балабану, що не прийняв унії.

22.V.1596. Король наказав Митрополиту М. Рогозі віддати під світський суд усе Віленське Духовенство, що протестувало проти унії.

23.V.1596. Король польський засудив на вигнання з Польщі сильніше Віленське Духовенство, що агітувало проти унії.

VI.1596. Єпископи Потій і Терлецький наказали поминати за Богослужбами Папу Римського.

12.VIII.1595. Митрополит М. Рогоза заборонив у Священнослуженні всіх Віленських Священиків, що виступають проти унії.

5.X.1596. Наказ Єп. Потія своєму Духовенству не виконувати жодних треб противникам унії, братчикам у Бересті.

13. Боротьба проти унії побільшилась

17.VIII.1595. Православний Собор в Молдавії в м. Ясси закликає всю Україну не слухатись Єпископів зрадників, що готові прийняти унію.

VIII.1595. Єпископ Пінський Леонтій Пельчицький був убитий ніби за зраду Православію.

18.VIII.1595. Віленське Духовенство внесло до суду офіційного протеста проти дій Митрополита М. Рогози та Єпископів, що таємно замишляють унію.

По 24.IX.1595. Кн. К. Острозький видрукував листки проти відступників і юд — зрадників: Митрополита та Єпископів, що чинять унію. Листки пішли по всій Україні.

XII.1595. Міщани віленські внесли до Книг Гродських офіційного протеста, що не будуть признавати зрадника Михайла Рогозу своїм Митрополитом.

26.III.—6.V.1596. Генеральний Сейм у Варшаві, — православні протестують проти унії.

3.X.1596. Наказ Єпископа Іпатія Потія, щоб Берестейське Духовенство не чинило Таїнств тим, хто не хоче унії, його бойкотує, і до Церкви не ходить, а збираються по приватних домах.

1596. Єпископ Іпатій Потій з озброєною товпою вдерся в м. Володимирі до Церкви Св. Іллі, яка його не визнавала, повикидав усі Святощі з Престолу, а Антимінса знищив.

IV.1596. Сильний і обгрунтований офіційний протест проти насильної унії внесла до Книг Гродських уся Вільна.

Початок V.1596. На Генеральному Сеймі в Варшаві послали від усієї України заявили, що не визнають насильної унії, і просили короля позбавити сану Єпископа Потія і Терлецького.

П. V.1596. Кн. К. Острозький і всі українські послы заявили на Генеральному Сеймі в Варшаві в імені всього українського народу, що український народ ніколи не визнає унії й не буде визнавати Потія та Терлецького за Єпископів.

4.V.1596. Переляканий К. Терлецький віддав усе своє рухоме майно на збереження на Пінщину.

5.V.1596. Кн. К. Острозький вніс свій офіційний протест проти насильної унії і проти Потія та Терлецького в Актові Книги Варшавського Сейму.

6.V.1596. Послы на Варшавський Сейм від усієї України внесли спільний протест проти насильної унії в Гродські Радзіївські Книги.

6.V.1596. Посол до Варшавського Сейму князь Юрій Друцький Горський вніс протеста проти насильної унії в Гродські Радзіївські Книги.

21.V.1596. Король польський видав Кирилу Терлецькому нову Грамоту на Луцьку Єпископію, і наказав, що до смерті його ніхто не займе Терлецького.

V.1596. По всій Україні заносять офіційні протести проти насильної унії до Гродських Книг.

Перед 21.VI.1596. Проповідник Стефан Зизаній оскаржив Митрополита Михайла Рогозу перед Трибунальним Судом у Вільні, і Суд признав Митрополита винним.

21.VI.1596. Король відмінив засуд Митрополита М. Рогози.

24.VI.1596. Кн. К. Острозький випустив свою відозву проти насильної унії.

19.VIII.1596. Київський міський суд засудив Митрополита Михайла Рогозу по кількох справах, але король спинив ці засуди.

30.VIII.1596. Патріярх Олександрійський Мелетій Пігас закликає кн. К. Острозького працювати проти унії і проти відступників.

14. Перед Берестейським Собором

14.VI.1596. Універсал польського короля про Собор у Бересті для затвердження вже прийнятої в Римі унії.

12.V.1596. Король уповноважив Митрополита М. Рогозу скликати Собор до м. Берестя на час по Св. Михайлі.

29.V.(чи 14.VI).1596. Королівський універсал оповістив, що унія вже прийнята в Римі, і тепер скликається Собор у Бересті тільки для того, щоб офіційно прийняти цю унію.

21.VIII.1596. Митрополит М. Рогоза своїм Посланням скликає Собор на 6-го жовтня в Бересті. На Собор кличуться всі православні "руські", цебто українці й білоруси.

30.VIII.1596. Послання Олександрійського Патріярха Мелетія Пігаса в Україну, щоб ніхто не приймав унії.

12.IX.1596. Наказ короля, щоб Віленське Духовенство не бунтувалося проти Митрополита Михаїла Рогози і не агітувало проти унії з Римом.

13.IX.1596. Екзарх Вселенського Патріярха Никифор прибув в Україну, щоб боронити її від унії.

13.IX.1596. Лист Екзарха Никифора до Митрополита Михайла Рогози, щоб прибув до нього і виправдався від унії.

3.X.1596. Король призначив трьох своїх послів католиків на Собор у Бересті.

15. Берестейський Собор 1596-го року

а) Напередодні Собору

Вівторок, 5.X.1596. Екзарх Вселенського Патріярха Никифор і Екзарх Олександрійського Патріярха Кирил Лукарис вислали послів до Митрополита М. Рогози, щоб умовитися про Собор. Митрополит не прибув.

Вівторок, 5.X.1596. Кн. К. Острозький послав своє посольство до Митрополита М. Рогози, щоб побачитися з ним, але той від побачення ухилився.

5.X.1596. Єпископ Берестейський Іпатій Потій наказав закрити в Бересті всі церкви перед православними, щоб їм не було де зібратися.

б) Перший день Собору

Середа, 6.X.1596. На Берестейський Собор, на православний його відділ, зібралася вся Україна: князі, міщани, урядовці, послы від усіх земель, воєвідств і повітів, від Церковних Братств та міських Громад.

6.X.1596 До Берестя на Собор приїхало велике число православних, у тому числі: 3 Архиєреї грецькі, 2 грецькі Архимандрити, 2 українські Єпископи (Львівський Гедеон Балабан і Перемиський Михаїл і понад 200 осіб вищого Духовенства).

6.X.1596. На уніятську сторону приїхали Митрополит Михайло Рогоза й 5 Єпископів: (Володимирський Іпатій Потій, Луцький Кирило Терлецький, Полоцький Герман, Мінський Йона Гоголь і Холмський Діонисій Збируйський) та три Архимандрити: Брацлавський, Лаврентіївський та Пінський. А решта були — поляки католики.

6.-10.X.1596. Єзуїт Петро Скарга керує всім на Берестейському Соборі, — усі уніяти й католики його слухали, як королівського ксьондза.

6.X.1596. Не сповістивши православних, Митрополит М. Рогоза зо своїми в Соборі Св. Миколая відслухав Св. Літургію, прочитав Молитви на відкриття Собору, і від'їхав.

6.X.1596. Православні зібралися в приватному домі п. Райського, приятеля кн. К. Остроського, бо до церкви їх не пущено.

6.X.1596. Духовенство перше освятило залю, в якій засідали православні.

6.X.1596. На православному Соборі головує Екзарх Царгородського Патріярха Никифор.

6.X.1596. Православні послали послів до Митрополита М. Рогози, питаючи, де їм збиратися, але Митрополита ніде не знайшли, бо він заховався.

6.X.1596. Митрополит М. Рогоза зарядив уніятam відкривати свій осібний Собор.

6.X.1596. Православні постановили відкривати свій Собор окремо.

в) Другий день Собору

Четвер 7.X.1596. Другий день Собору.

7.X.1596. На Собор до уніятів прибули королівські послы, і тиснуть православних.

7.X.1596. Собор ще раз відправив до Митрополита М. Рогози 6 осіб, але Митрополит позостався при своєму, а послів насварив.

7.X.1596. Королівські послы дали знати, що прибудуть на православний Собор, але не прибули, хоч їх чекали.

г) Третій день Собору

П'ятниця, 8.X.1596. Третій день Собору.

8.X.1596. Додержуючись Св. Канонів, послали посольство з Духовних до Митрополита втретє. Митрополит відповів: "Зробленого не переробимо!"

8.X.1596. Православний Собор вислуховує інструкції, які привезли послы зо всієї України й Білорусії, — усі про одне: ні за що не приймати унії!

8.X.1596. Королівські послы прислали православним зарядження: прислати до них депутатів вислухати волю короля. Коли депутати прийшли, послы їм оголосили, що король наказує всім православним прийняти унію!

8.X.1596. Королівським послам православні депутати дали відповідь, що справу унії ведуть нечесні владики, і цієї справи без патріархів Берестейський Собор не має права вирішувати.

д) Четвертий і останній день Собору

Субота, 9.X.1596. Четвертий день Собору.

9.X.1596. Православний Собор позбавив Архиєрейського й духовного Сану Митрополита Рогозу і його п'ятьох Єпископів.

9.X.1596. Увесь православний Собор постановив на віки вічні ніколи не приймати

унії й ніколи не слухатися уніятського Духовенства, і про це кн. Костянтин Острозький видав відозву до всієї України.

9.X.1596. Королівські послы зарядили, щоб уніяти Владики й католики робили те, за чим зібралися.

9.X.1596. Митрополит М. Рогоза і Владики уніяти в Соборі Св. Миколая в присутності католиків прочитали ті акти, які читали в Римі перед Папою, і присягли додержуватись їх.

9.X.1596. Уніятський Собор кинув прокляття на Єпископа Львівського Гедеона, Перемиського Михаїла та Києво-Печерського Архимандрита Никифора Тура, що не пристали до унії.

9.X.1596. Православні, що були на Соборі, склали *"Синодальний Універсал"*, і всі його підписали, і його оголосили по всій Україні: на віки вічні не визнавати унії!

10.X.1596. Кн. К. Острозький видав відозву до всієї України, щоб не приймали унії і протестували проти неї.

11.X.1596. Екзарх Никифор видав Послання до всього Духовенства України-Руси не слухатися уніятів Митрополита й Єпископів зрадників і не поминати їх за Богослужбами.

**16) По Берестейському Соборі.
Прокляття Унії та її наслідки.**

10.X.1596. Послання Митрополита Михайла Рогози та його Владик, що ті Духовні, хто не прийняв унії, прокляті й позбавляються свого сана. Проклинаються ті світські, хто буде вважати їх за Духовних, цебто — вся Україна й Білорусь...

10.X.1596. Митрополит М. Рогоза свою постанову про прокляття противників унії подав польському королю на виконання.

1597. Єзуїт Петро Скарга описав з католицького погляду дії Берестейського Собору в своїй праці: "*Synod Brzezki*", Краків.

1597. "*Описаніє й оборона Собору Руського Берестейського*", Вільно. Автор — єзуїт Петро Скарга, закликає всіх поляків боронити унію.

18.I.1597. Папа висловлює свою радість, що "Собор" у Бересті прийняв унію.

10.II.-25.III.1597. На Генеральному Сеймі в Варшаві послі українці гостро вимагали знищення унії й скинення Єпископів зрадників.

1597. Король польський на Генеральному Сеймі у Варшаві заявив, що унія є факт довершений, і заборонив дискусію про це.

25.III.1597. Екзарха Никифора, голову Берест. Собору поляки арештували, замкнули в

Марієнбурзьку в'язницю без суду, і там заморили голодом...

4.IV.1597. Патріярх Царгородський Мелетій Пігас затвердив постанови православно-го Берестейського Собору.

27.IV.1597. Патріярх Царгородський Мелетій Пігас скинув з Престолів і позбавив Єпископського сану Митрополита Михайла і п'ятох його Єпископів за зраду Православній Вірі, цебто затвердив постанову про це Берестейського Собору.

1597. Патріярх Царгородський Мелетій Пігас призначив Кирила Лукариса Намісником Вселенського Патріярха в Україні. Польський уряд постановив схопити Кирила Лукариса, і він змушений був утікати з України...

5.VI.1597. Папа Климент VIII "уневажнив" грамоту Вселенського Патріярха Мелетія про анатему на Митрополита та Єпископів зрадників, що прийняли унію.

1597. Послання Івана Вишенського з Афону до Єпископів зрадників.

26.VI.1597. Єпископ Іпатій замкнув Берестейське Братство, бо воно його бойкотувало, а школу братську король передав йому.

1597. Єпископ Іпатій замкнув у в'язницю Священика Павла, що був проти унії.

1597. Єпископ Іпатій Потій призначив учителем у берестейську школу латинника

Петра Аркадія, який помагає йому ширити унію.

1597. Вийшов "Апокризис альбо отповідь на книжки о Соборі Берестейськом" Христофора Філалета (Бронського), мовою польською (Вільно) і українською (Остріг).

VII.1597. Послання Патріярха Царгородського Мелетія Пігаса до всієї України міцно стояти проти унії.

4.VIII.1597. Послання Патріярха Мелетія Пігаса до всього українського Духовенства, — міцно стояти проти унії.

1597-1598. Б. Єпископ Іпатій Потій Священників, що не хотять унії, виганяє з парафій, голить їм бороди та голови.

1598. Вийшла в Острозі "Книжиця" з Посланням Патріярха Царгородського Мелетія Пігаса проти унії.

1598. Українська шляхта на Волинському сеймику заскаржила б. Єпископів Потія й Терлецького як зрадників, і внесла свій позов на Генеральний Сейм.

8.II.1598. Уряд доручив позов на суд Генерального Сейму за зраду Віри б. Єп. Терлецькому.

9.II.1598. Уряд доручив позов на суд Генерального Сейму б. Єп. Потію за зраду Віри.

20.II.1598. Б. Єпископ Іпатій Потій склав собі капітулу на латинський зразок.

2.III.-13.IV.1598. Генеральний Сейм у Варшаві переніс на дальші збори справу знищення унії.

12.VII.1598. Кн. Острозький відібрав від б. Єп. Терлецького кілька сіл, які був передав йому.

22.III.1599. Король польський у Грамоті до народу пише, що українці не дякують йому за унію, а виступають проти неї, тому він буде поступати з ними "по закону".

4.V.1598. Порозуміння православних з протестантами боротися проти унії.

VII.1599. Помер б. Митрополит зрадник Михайло Рогоза.

2.IX.1599. Король польський віддав Києво-Печерську Лавру б. Єп. Іпатію Потієві.

26.IX.1599. Король польський призначив б. Єп. Іпатія Потія Митрополитом "Київським" і віддав йому всі Києво-Печерські маєтки.

9.X.1599. Король польський віддав Іпатію Потію всі маєтки Митрополита Київського.

15.X.1599. Патріярх Мелетій Пігас закликає б. Єп. Іпатія вернутися до Православія.

5.II.1600. Папа поблагословив б. Єп. Іпатія Потія на Митрополію "Київську".

8.IV.1600. Король польський наказує всім православним слухатися уніятського Митрополита Потія, бо його бойкотували.

1600. Король польський Сигизмунд просить Патріярха Мелетія Пігаса вплинути на православних українців, щоб заспокоїлися після унії. Патріярх прислав свого Екзарха

Кирила Лукариса, але той змушений був знов утікати з Польщі, бо стояв за знищення унії.

14.IX.1601. Упокоївся в Бозі Патріярх Мелетій Пігас.

1605. Вийшов твір Іпатія Потія: *"Унія греків з костьолом Римським"*.

1607. Помер бувший Єпископ-зрадник Кирил Терлецький.

1607. Шляхта на з'їзді в Сендомирі просить польського короля знищити унію, як джерело постійних заколотів.

Субота, 13.II.1608. Помер князь Костянтин Острозький, горливий оборонець Православія в Україні. Тіло князя було поховане в домовій княжій Церкві, але уніяти вивезли його й знищили...

1609. Усі церкви у Вільні польська влада силою відібрала й передала уніятam.

1610. Вийшов у Вільні *"Плач Православної Церкви"*, твір Мелетія Смотрицького. З наказу польського короля книжка була сконфіскована, бо була проти унії.

1610. Король польський Сигизмунд III заборонив друкувати книжки проти унії в Вільні.

27.IX.1612. Помер єзуїт Петро Скарга, головний ідеолог і рушій унії в Польщі.

1613. Помер бувший Єпископ-зрадник Іпатій Потій.

26.II.1626. Неділя Православія. Всеукраїнський Собор у Києві, — устами Митрополита Іова Борецького й Архієпископа

Мелетія Смотрицького, — виголосив прокляття на унію. На цьому Соборі був і Преподобний Ігумен Почаївський Іов.

30.IV.1632. Помер польський король Сигизмунд III, що державним насиллям запровадив у Польщі унію з Папою українців і білорусів.

33 АРТИКУЛИ — РОЗКРИТТЯ СТАНУ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

До 1924 року артикули перебували в стані недоступного предмету для розгляду звичайній смертній людині. Вони перебували в Ватиканському архіві недоступними для розгляду звичайними людьми.

Тільки в грудні 1924 р. по лютий місяць 1925 р. артикули в трьох мовах (українській, польській і латинській) були в руках дослідника східної церковної історії, професора Георга Гофмана, що дослід свій провадив німецькою мовою. Він скрізь точний у своєму досліді, але Ватиканову практику він фіксує, як вона вже існує фактично. Скрізь у нього цей розділ зветься: "Поновна злука рутенів" (Wiedervereinigung der Ruthenen). Так у Ватикані цю подію іменували від початку її існування; так охрестив це явище і той згаданий німецький технічний працівник (Гофман).

Титульна сторінка має: *Orientalia christiana*, vol. III. – № 12. Наголовок оформлено так: *Ruthenica. I. Die Wiedervereinigung der Ruthenen*. Самі тексти надруковано різно. Першим подано український текст фотокопією з скоропису XVI віку в поменшеному виді. Роблячи з нього копію, довелося денеді осучаснити термінологію. Хоча треба сказати, що того-

часна державно-офіційна мова, якою тоді писався литовський статут, була досить чиста в розумінні українсько-білоруської говірки. Польський і латинський тексти писані латинкою, а тому для дослідника було їх легко надрукувати. Правда, деяких знаків бракувало. Польські носові "ą", "ę" залишилися без ніякого означення, під а стоїть тільки крапка. Так само й "ż" залишалося без крапки зверху.

З підписами дослідник мав дуже багато клопоту. Йому дуже хотілося бути точним. Зберіг він "ъ", "ы" в деяких словах, як вони були в натурі. А для архимандрита Гоголя ім'я розробив так: "Іюіона". Трудно припустити, щоб людина в такий спосіб подавала своє ім'я "Іона". Але воно так оформилося в дослідника.

Уся розвідка з трьома текстами вмістилася на 123—158 сторінках, придбавши в кінці фото з Терлецького й Потія. Імена інших учасників складання артикулів не збереглися, а лише імена тих двох, що возили артикули до короля Сигизмунда III й папи Климента VIII, в яких вони виєднали підписи на своїх 33 артикулах.

Ці обидва представники перед королем і папою повинні були добре орієнтуватися в мовах польській і латинській, бо, як бачимо, український і польський текст артикулів пересипаний латинськими виразами, як афо-

ризмами, що такими дійшли й до наших часів.

Підписавшись під 33 артикулами, король і папа Климент VIII дали зобов'язання виконати їх, бо кожен артикул оформлюється без декларацій, а виразом імператива, на який має бути позитивне рішення. Отже папа й король зобов'язалися дотриматися всього того, чого від них вимагали автори артикулів. А вимагають вони, як бачимо, дуже ясно, рішуче, розбірно й настирливо: або-або...

Після Гофманового дослідження артикули не стали предметом загального користування. Тільки щаслива випадковість принесла нам до рук цей том III — 2 № 12 "Orientalia christiana", дякуючи добросусідським взаємовідносинам з нами одного з високоавторитетних ієрархів у Римі, що зміг на місці в архівних нетрах роздобути для себе цей том.

а) Догматично-канонічна обізнаність авторів

Навіть сама кількість артикулів (33) підказує вбачати тут євангельський момент: їх число виражає кількість років життя Христа на землі. А поруч з тим догматично-канонічна справа в артикулах розроблена незвичайно глибоко і всебічно. З першого ж артикула розкривається глибина догматичного розуміння авторами розходження між Римом і Грецією. Без завивання в папірці, а чітко й

ясно виложено догматичне недотягнення Риму. Зміцнюється це Євангелією й писаннями св. Отців Греції, а не Риму. Формула походження Духа Святого подана відповідно до її євангельського розуміння й трактування.

Климент VIII підписав цю формулу, а тому мусимо погодитись з думкою П. Скаржевського,⁶ що папа, признавши ці два самосуперечні догмати про походження Св. Духа, тим самим, у логічному висновку, мимохить підписав на себе канонічний осуд єретицтва. Але із всього виглядає справа так, що Ватиканові з перших моментів уроїлася тенденція: "Поновна злука рутенів". До цієї первісної тенденції "Ruthenis receptis" додалася найулюбленіша: "Мої рутени, через вас я сподіваюся на вернути схід" (Климент VIII), як захоплено повторюють тепер у газетах і брошурках популярні ентузіясти серед уніятських діячів.

Поставивши так високо догматичне питання в православному дусі, автори 33-х артикулів у такому ж високому рівні ведуть і всі інші догматично-канонічні розходження між православ'єм і католицизмом. У зв'язку з розходженням з ватиканськими богословами, — в артикулі другому автори вимагають для себе збереження трьох Літургій: Василія В.,

¹ П. Скаржевський; "Відповідь редакторів "Голосу Спасителя" (стаття) в газеті "Вісник" за 15 серпня 1956 р.

Івана Золотоустого і постову Наперед Освячених Дарів, бо ж, мовляв, і "в Римі маються свої святощі", специфічно римські.

Крок за кроком українські ієрархи фіксують свої розходження з Римом: а) тайна Тіла й Крови Христової в двох видах: хліба й вина; б) тайна Хрещення без додатків; в) Пасхалія без порушення, бо з нею в'яжуться свята, яких римляни не мають; г) одружене священство за встановою; д) виборні архиєреї з українців чи греків, як православних, з попереднім обранням духовенством і т.д. і т.п.

Подібно перераховуючи в артикулах відмінності православні від католицьких, православні ієрархи навіть залишають за собою право (арт. 31) бути учасниками тих нових виправлень в обрядах і церемоніях Грецької Церкви, якщо б ті виправлення коли-небудь згодом сталися.

Творці артикулів дуже чітко протиставляють свою догматично-канонічну окремішність від римського католицизму, з яким вони єднаються й якому підпорядковуються тільки адміністративно.

Це ясно виложено в арт. 11-му, де обговорюється питання про номінацію. Дуже детально це виложено. Перераховано всі можливі випадки й для кожного описано спосіб добувати номінацію. Скрізь вона є тільки виявом адміністративної справи, а не догмати-

чно-канонічної. Навіть в останньому випадку підкреслено, що послушенство перед папою для спрощення зложити перед архиєпископом католицьким у Польщі, але не як перед архиєпископом, а як примасом, тобто — адміністратором.

Загалом беручи, зо всіх артикулів пашисть висока відданість східнім православним догматично-канонічним та обрядово-звичаєвим традиціям віковичної православної релігії. Але щось цих ієрархів виштовхує із законіної, всмоктаной з молоком матері, релігійной традиції. Коли добре вчитатися в самі тільки артикули, то всі ті убійчі обставини самі собою вилізуть роґом з опротестованих злочинів, хоч там їх і не називається прямо та їхніми іменами, а лише заперечується як тяжкі порушення, що руйнують церковно-релігійний лад Православної Віри українців в основі. Коли ж споглянути й пригадати попередю вже наведене з діяльності єзуїтів у погодженні з польською адміністрацією, то перед нами розкривається ціла система руйнування Православної Віри — дезорґанізація її шляхом навмисної польсько-католицької акції.

В артикулах заперечуються різні прояви цієї системи, домагаючись скасування їх. Далі й обговоримо ширше про справу — так, як вона виражена в артикулах, хоч і самі ці артикули послідовно й систематично розроблені так, що кожному читачеві цілком

зрозумілі й наочно видні навіть без додаткових пояснень.

б) Розкриття правопорушництва.

Тут уже було перед тим показано на політичній сцені такі фігури, як: князі, королі, королівни, але закулісним двигуном подій завжди була багата польська шляхта, руками якої переводилося: 1) вигнання князя-обрученця Ядвиги до Австрії, 2) видача королеви Ядвиги за литовського князя Ягайла, 3) проголошення цього литовського князя королем Польщі, 4) зачислення України "коронною землею Польщі", 5) передача бідній польській шляхті багатих земель Волині, Поділля, Брацлавщини тощо.

Тому й в 33-х артикулах скрізь фігурує особа короля. Автори артикулів знають короля й його адміністраторів, і до них вони адресуються. Але все ж таки вся нищівна акція проти Української Православної Церкви переводилася руками багатой шляхти. А робилося все іменем короля.

В історичних матеріялах знаходяться свідчення, що король Сигизмунд III був великий прихильник католицизму, і він охоче йшов на руку єзуїтам. В артикулі 10-му автори посилаються на короля Сигизмунда-Августа, називаючи його зарядження "побожно-пам'ятними", а в теперішній час, тобто

панування Сигизмунда III, "є деякі, що уряди духовні по кільканадцять літ утримують, а на стан духовний не висвячуються, захищаючись якимись від короля даними привілеями".

Отже з того всього виходить, що король, будши католиком, але присвоївши собі право "інвеститури", наділяв духовним урядом (єпископським) осіб світських, даючи їм право не висвячуватися, хоча матеріально вже з єпископського фонду вони володіли й користали маєтностями. Тяжкий це злочин з державного погляду, а міжконфесійне порушництво не знаходить собі ніякого виправдання. Бо ж єзуїти в таких ситуаціях могли вносити в структуру Православної Церкви згубний розклад чисто морального характеру, а матеріально просто вибивався ґрунт з-під ніг Церкви, як видно це з інших артикулів.

В історичних матеріалах зберігається згадка про якогось одного чи двох представників в єпископському сані, як Іона Борзобогатий-Красенський або Феодозій Лазовський, що вславилися на Волині наїздами й грабунками. Було їх значно більше. Прислів'я не дармо каже: "Аби болото, — то жаби будуть". Артикули говорять у множині, вимагають зовсім касувати призначення єпископів тільки королівською владою без обрання 4 електів духовенством. У цьому домаганні в 33-х артикулах розкривається жахли-

ва картина, як наслідок королівського зловживання.

Автори артикулів одверто до короля кажуть: "Коли Його Королівська Милість не тієї самої релігії, не може знати, хто на це гідний, бо... такі неуки, що ледве вмів читати". Чимось такий неук мусів перед королем прислужитися, бо не тільки одержував призначення, але й діставав охорону на довгий час не висвячуватися, одержуючи повне єпископське утримання.

Треба згодитися з дослідниками з МВД ("Волянь", стр. 107), що зважалося "на послуги державі й королю дарами й грішми". Таке злочинство удесятеричувалося ще тими королівськими й старостинськими заходами, що великі матеріяльні багатства з церковного фонду назад не поверталися, а пропадали для Української Православної Церкви, як свідчать артикули, алярмуючи й протестуючи перед королем і папою. Але з усього видно, що це було "голосом вопіючого в пустині".

Особливо в 17-му артикулі розкрито навмисне розграбовування церковної власности такими особами, що намагалися переписувати церковне майно на свою особу й після своєї смерті. Автори скромно домагаються, щоб хоч якусь аренду до консисторії вносили, і ні від кого не домагалися записувати на вічно без відома єпископів і консисторій. Таке розграбовування церковної маєтности

набирало загально-повсюдного значення, бо церковна влада шукала із свого боку місцевих застережень серед своїх жертводавців: записи робили на сторінках Євангелій церковних на вічне володіння маєтковою даровизною. При теперішньому домаганні норм і справедливих урегулювань у маєткових володіннях автори артикулів добиваються від короля затвердження, хоча на такі володіння й не було привілеїв.

Усі такі апеляції й домагання до короля й папи показують, що віками виплеканий лад Української Православної Церкви, і забезпечений національними українськими фондами маєтностями, тепер на протязі короткого часу (1569-1590) чужою національною й церковною силою цілком розстроїли; а ця дезорганізація була такого далекосяглого закрою, що коли її не спинити, то тоді єдиноцільна й жива організація в Україні перетвориться в ніщо, в купу безформних залишків від колись міцної й структурно-цільної організації з сталим і непорушним забезпеченням, з таким же сталим і освіченим персоналом.

Творці 33-х артикулів чітко це усвідомлюють, і тому в домаганнях своїх до папи й короля висловлюються виразно й настирливо, щоб ці їхні вимоги було задоволено. Така упевненість і віра в можливість направити вже значно понівечену церковну організацію приводить авторів до короля, в якого вони

одержують підпис на артикулах. Значить, у них зміцнюється певність, що домагання їх повністю будуть виконані.

Так само й у папи Климента VIII поставили підпис на артикулах латинською мовою. Значить, і тут українці упевнились, що їх домагання будуть виконані. Справді про це ніхто й не думав. Підписи давали, щоб тільки замазати очі, щоб тільки оповістити далі: "Ruthenis receptis". Навіть папа Климент VIII своїм підписом визнав себе порушником св. догматів і св. канонів, якщо б папою чи королем ці артикули згодом були порушені.

в) Вияв адміністративних злочинств.

Від королівської влади вийшов дозвіл дезорганізувати й руйнувати Православну Церкву українців, а на місцях панство й дрібна адміністрація вправляється в тонкощах такого руйнування. Вище було сказано, що в Галичину, Волинь, Поділля, Брацлавщину польська влада спровадила з Польщі масу польської бідної шляхти, але тут, в Україні вона вже не бідна, а стала вона великим магнатством з велики земельними посіlostями. У тих посіlostях були кріпаками українські православні селяни.

Православних селян обслуговувало православне священство, архимандрити, ігумени. Пани з адміністрацією облесливістю й терором беруть їх під свою владу й керування.

З того укладається незвичайно примхлива ситуація. Українські православні духовні особи були присилувані опинитися на утриманні польських панів-католиків. Адміністрація з відома пана учить священство робити розводи за певну плату. Роблять церковні злочинства, а на суд до єпископа не являються, бо місцеве панство й адміністрація беруть духовних осіб під свій захист і не посилають до єпископа.

При існуванні таких польсько-католицьких кубел, підступно-насильного розкладання Української Православної Церкви, від резиденції ієрарха посилається контроль чи візитатор. Доходить до того, що в таких кублах злочину й порушництва єпископових візитаторів навіть б'ють. А як такого церковного порушника викликають до єпископа на суд, адміністрація з магнатами беруть порушника під свій захист, дозволяють залишатися на місці і звершати церковні відправи навіть тоді, коли він єпископом уже був покараний.

У великих містах королівського чи папського маєткового володіння, або міського маєткового надання церкви-собори з православним причетом попадають під розпорядимість цивільних людей польсько-католицької влади, і ті їх підштовхують виламуватися з-під єпископського керівництва, і так заводять анархію в Українській Православній Церкві. Це та ж адміністративна де-

зорганізація в Церкві, про яку вже згадувалося. А все це разом вело Церкву до руйнації й занепаду. Поставивши таке загострення між ієрархією й місцевим причетом, такі польські пани й адміністратори робили круті повороти й переробляли православний собор чи церкву на польський костел (арт. 25).

Автори артикулів домагаються в короля навіть того, хто "з католиків у фаху своєму церкви попсував, щоб конче змушений був направити для підданих народу українського, або й нові побудувати чи старі реставрувати". Після одержання королєвого підписа складалося враження, що все це зробиться, але згодом воно виходило якраз навпаки. Коли виникала ворожнеча між місцевим церковним пречетом і резиденцією єпископа, то польська влада ліквідувала православну парафію й перетворювала церкву на костел.

В особистому зіткненні король міг бути дуже милим і ввічливим, коли й підписа свого поклав на артикулах, але створена машина руйнації Православної Української Церкви котилася своїм темпом далі без найменшого гальмування. З вищесказаного стає ясно видно, а тодішні мученики того не могли бачити, тому тяжко страждали, коли мусів настати, здавалося, мир і благодать... Бо над усім вітала якась чи чиясь тенденція відкрита або прихована.

Як бачимо далі, папи також у глибині своєї чисто політично-церковної настроє-

ности думали тільки про підбиття Сходу українцями, а не про виконання вимог 33 артикулів.

г) Вірення в позитивні осяги.

Подавши свої 33 артикули на руки короля й папи, група єпископів Православної Церкви в Україні тоді певна була, що своїми обоснованими підставами, доказами й вимогами вона осягає великі здобутки в них з різних ділянок духовного й матеріяльного життя:

1. Ствердивши свою догматичну стійкість у православної вірі за писаннями грецьких Отців Церкви, автори 33-х артикулів домагаються, щоб їм вільно було зберегти все те, що є найбільш основним у Літургії й її Євхаристії: щоб Причастя творити у двох видах — з огляду на інший чин св. Тайн у римлян.

2. З міркувань ієрархічної гідності й потреб шанування чести духовної зверхності автори домагаються місця в Законодатній Раді короля (арт. 12). Це свідчить про міцну певність авторів артикулів у свою правоту.

3. Дезорганізація й несталість внесли в побут Церкви неслухняність архимандритів, ігуменів, пресвітерів, а особливо заштатних владик та ченців (арт. 14), що з Греції прибувають. Але внаслідок тих 33-х артикулів уже не буде допущено подібних непорядків у Божій установі (Церкві), коли папа й король

ствердять 33 артикули своїми підписами й дадуть згоду словом, так думали автори цих артикулів.

4. Дезорганізація зайшла так далеко, що навіть священство залишило свій рідний обряд і церемонії (арт. 15) і приставало до римського обряду й церемоній. Після прийняття й ствердження артикулів, автори певні, що такого вже більше не буде, бо ж, мовляв, відтепер уже одного зверхника (папу) будемо мати; отже зникне й таке насильство, як змушування міняти свій рідний обряд при одруженні з особою латинського обряду. У всіх ділянках духовного й матеріяльного та культурного життя Церкви, на погляд авторів тих артикулів, повинна настати рівновага й повне заспокоєння й пошана до православних звичаїв і традицій — нехай і під властю папи.

5. Особливо матеріяльна ділянка всіх частин Української Православної Церкви і ієрархічного її складу, як свідчать артикули, опинилися були в катастрофальному стані. Артикули в подробицях обчислюють усі види матеріяльних затрат і ніби подають папі й королеві рахунок, скрізь висловлюючи певність, що цей рахунок конче буде повністю оплачений. На оплату свого рахунку автори артикулів дивляться з такою упевненістю, ніби те оплачення вже гарантоване повністю без ніяких заперечень, — в такі імперативні форми в артикулах усе це одягнене.

6. Упевненість у свої досягнення в них така велика, що автори навіть плянують організувати уніятські школи й друкарні в найзручніших місцях і під доглядом митрополита і єпископів, щоб якісь єреси не поширювалися друкованим словом. Плянуються школи слов'янської й грецької мови, передбачаючи для цього й духовні семінарії. При таких широких перспективах не згадано латинської мови, а лише грецьку (арт. 27). Надії на це досить виразно проглядають в авторів артикулів. А разом з тим тут дається до зрозуміння, що все це досі було заборонено й забрано з рук і видання єпископату. Тепер же вони упевнено плянують наново все те, що їм належить, але що перед тим було незаконно одібране. У формі вислову ясно чується певність і законне право, так насильно забране чужою владою.

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕКСТ АРТИКУЛІВ

Артикули, що належать до з'єднання з Римською Церквою.

Артикули, на які потребуємо спочатку потверджень від панів римлян, перед тим, як до єдності з Римською Церквою приступимо.

1. Спочатку, оскільки між римлянами й греками суперечка існує про походження

Святого Духа, що єднанню значно шкодить, а ні з чого іншого, як з того, що розуміти не хочемо, то просимо не змушувати нас до іншої конфесії, а на тому залишатися, як у Святому Письмі, в Євангелії, також і в писаннях Святих Отців грецьких знаходиться, тобто що Дух Святий не з двох початків і не з двома походженнями, а з одного початку, як з джерела, від Отця через Сина походить.

2. Хвала Бога і всі молитви ранні, вечірні й нічні, щоб нам у цілості залишити відповідно до стародавнього звичаю Східної Церкви, а саме — Святі Літургії, яких є три: Василія, Золотоуста й Єпифанія, що буває у Великий Піст *cum praesanctificatis donis*, також і інші всі церемонії й обряди нашої Церкви, які до останнього часу ми мали, тим більше, що й у Римі *sub obedientia Summi Pontificis* також заховується, так також щоб було *idiomate postro*.

3. Найсвятіші Тайни Тіла й Крови Господа нашого Ісуса Христа, щоб нам цілком були збережені так, як ми їх досі уживали під обома видами: хліба й вина, аби в нас на вічні часи збереглися в цілості і без порушення.

4. Тайна Св. Хрещення й форма його щоб у нас цілком, як досі вживаємо, без ніякого додатку зберігалось.

5. Про чистилище не сперечаємося, а дамося навчитися з науки Святої Церкви.

6. Календар новий, якщо не може бути по-старому, приймемо, однак без порушення Пасхалії і наших свят так, як і за єдності бувало, бо маємо деякі свої особливі свята, яких панове римляни не мають, а саме: на день 6 січня, що відбуваємо в пам'ять охрещення Христа Бога та об'явлення Бога єдиного в Тройці, що в нас зветься Богоявленням; на цей день маємо особливу церемонію освячення води.

7. До процесій у день свята Божого Тіла нехай нас не змушують, тобто щоб ми також із Святими Тайнами своїми ходили, бо в нас інший чин Св. Тайн.

8. Також і перед Великоднем свячення вогню, калаталень і інші церемонії, яких ми до цього часу не мали в нашій Церкві, а відповідно до порядків і уставу нашої Церкви нехай зберігаються в наших церемоніях.

9. Одружене священство нехай цілком залишається *exceptis bigamis*.

10. Митрополії й владицтва та інші достойності духовні нашого обряду нехай будуть надавані лише людям народу руського або грецького, що були би нашої релігії. Оскільки наші канони вказують, що такі, як митрополит, так і владики духовенством спочатку мають бути обрані люди достойні, просимо Його Королівську Милість про вільний вибір, однак в такий спосіб, щоб ав-

торитет Його Королівської Милости цілком дотримувався, віддаючи по своїй волі; тобто — щоб чотирьох електів обирали зразу після смерти покійника, а Його Королівській Милості вільно буде надати, кому схоче з-поміж оцих чотирьох; найбільш це тому, щоб на такі достоїнності люди гідні й учені обиралися; коли ж Його Королівська Милість буває не тієї релігії, не може знати, хто на це гідний, бо давніше бували такі неуди, що дехто ледво умів читати. Одначе і ті уряди духовні коли б Його Королівська Милість зволив з ласки своєї світській людині надати, щоб кожна з них найдалі в три місяці у духовний стан висвячувалася під загрозою затрати того свого уряду в разі зволікання відповідно Конституції Сейму Гродненського та артикулів святої пам'яті короля Сигизмунда-Августа і теперішнього ствердження Його Королівської Милості, бо тепер є деякі, що уряди духовні по кільканадцять літ утримують, а на стан духовний не висвячуються, захищаючись якимись від короля даними привілеями. Просимо, щоб надалі такого не було.

11. По номінацію до Риму нехай владик не посилають, а як кому Його Королівська Милість зволить дати якесь владитство, хай постарому Архиепископ Митрополит кожного такого висвятить. Одначе сам Митрополит, який цей уряд Митрополії обніматиме, по номінацію до св. Отця Папи посилається; по

принесенні номінації з Риму його потім принаймні два владики своїм чином нехай висвячують; а коли б єпископ якийсь вступав на Митрополію, то такий вже по номінацію нехай не посилається, тому що він вже має висвячення в єпископський сан; тільки послушенство Summo Pontifici може зложити перед Ексселенцією Архиепископом Гнезненським не як перед Архиепископом, а як перед Примасом.

12. А щоб більший авторитет наш був і овечки наші щоб нас тим більше поважали і в пошанівку мали, просимо місце в Раді Його Королівської Милости Митрополитові і єпископові з досить слухних причин, бо однакові уряди й єпископську гідність на собі носимо, як і достойники римського обряду, а найбільш тому, що коли до Ради Законодавства буде чинним, то й на шанування Summo Pontifici може законодавство діяти, щоб не сталося якесь порушення, як по смерті Ісидора Митрополита Київського сталося; то ж бо й владики, не будши зв'язані з Законодавством та мешкаючи на віддалі, зручно відступили від єдності, учиненої на Флорентійському Синоді; а коли буде зв'язаний з Сенатським Законодавством, трудно буде про порушення й подумати. Листи на сейми й сеймики нехай до нас буде писано.

13. А коли б згодом те Господь Бог зволив дати, щоб і решта братерства народу нашого

і релігії грецької до тієї ж святої єдності прийшли, нехай би нам те у провину не було зараховано, ніби ми їх до тієї єдності упередили, бо ми те з певних і слухних причин задля згоди in R. P. Christiana мусіли учинити, запобігаючи дальшому замішанню й незгоді.

14. З Греції не допускати ніяких заходів чинити та з листами заборон (excomunia) до держави в'їжджати і ту згоду розривати щодо замирення між людьми, бо ще чимало упертих між людьми перебуває, котрі з якоїбудь okazji легко до замішання людей привести можуть; а власне хто б такі вигадки строїв і з листами заборон до держави в'їхав, щоб такого було би карано, бо з тим могла б постати *intestinum bellum* між людьми. А цього найпильніше потрібно стерегтися, коли б в єпархіях наших священники нашої релігії не захотіли бути в нашому послушенстві, щоб ніде справ духовних виконувати не сміли, як от наші архимандрити, ігумени, пресвітери та інші духовні особи, а особливо заштатні, як от владики, ченці, що з Греції приїжджають, щоб у наших єпархіях не насмілювалися на таке важитись духовних треб виконувати, бо де це було б дозволено, нічого з тієї згоди не було б.

15. Коли б хто згодом з нашої релігії, нехтуючи свою релігію і церемонію, захотів пристати до римських церемоній, щоб такий не був прийманий як такий, що нехтує цере-

моніями єдиної Церкви Божої, бо ж в одній Церкві вже будучи, одного Папу мати будемо.

16. Одруження між римлянами й руссю щоб уже були вільними, без змушування до релігії — як в одній Церкві.

17. Поскільки є чимало церковних маєтностей нашими попередниками неслухно знову у власність заведених, хоча вони, як тимчасові посідачі, не могли мати права привласнювати, єдино держати, поки самі були при житті, — уклінно просимо, щоб було повернено до церков, бо ж того зuboжіння наших резиденцій не тільки що не зможемо залагодити потреби Церкви Божої, але й самі не матимемо нужденного прожитку. А коли б хто на церковні маєтності мав слушне доживоття, то хоча з них оренду якусь платити Церкві згодилися, а після смерті, щоб кожне на церкву поверталось, і щоб їх ніхто не випрошував без розпорядимости єпископів і консисторій. Усі надання також, на які Церква тепер має посесію й які вписані в Євангеліях, хоч би на них привілеїв не було, але посесія є давня, щоб при силі zostавалися; а на давно забрані зберегти Церкві вільне право діяти.

18. Після смерті Митрополита і єпископів нехай старости ні підстарости до церковних маєтностей нічого не мають, а щоб усе було в розпорядимості Римської Церкви й консисторському віддані аж до нового єпископа. А

особливо щодо маєтностей і власности самої особи єпископа, щоб охоронці та родичі після смерті покійника кривди не мали, а щоб усе заховувалося так, як і в Римській Церкві після смерті духовних осіб, на що вже й привілеї маємо, тільки нехай до Конституції буде внесено.

19. Архимандрити, ігумени, ченці й монастирі їх нехай по-давньому в слухняності єпископовій своєї єпархії будуть, бо ж у нас одна-єдина релігія чернечая, якою й владики послуगуються, а провінціялів не маємо.

20. У трибуналі між духовними особами римськими, щоб також наших двох перебувало для догляду прав нашої Церкви.

21. Архимандрити, ігумени, пресвітери і архидиякони та диякони й інше духовенство наше, щоб у такій же пошані було, як і римські духовні особи, і давніми вольностями, від короля Володислава наданими, користалися, і від усіляких здирств персонально й від церковної оселі (як досі з них неслушно стягано) вільними були, хібащо хто мав би свої володіння, такий з іншими повинен платити податок, але не з особи, ані з Церкви. А хто з духовних і попів під панамі й шляхтою володіння свої мають, такі своє підданство і слухняність своїм панам повинні чинити й визнавати щодо ґрунтів і надань їх, не виламуючись до іншого права і не позиваючи своїх панів, але цілком додержуючи *ius pat-*

ronatus своїм панам. Але особисто і за духовний уряд їх ніхто карати не може тільки їх власний єпископ з повідомлень їх панів, а особливо хто є власними підданими й батьками панів своїх, то щоб ніскільки не зловживалося правом як духовному, так і світському і шляхетській вольності з обох боків.

22. Дзвоніння в наших церквах у Велику П'ятницю нехай в містах і скрізь не забороняється панами римського обряду.

23. Із Святими Дарами до хворих публічно з свічками і в одягові відповідно до нашого звичаю, щоб не заборонялося ходити.

24. Процесії в дні свят, коли буде потреба, щоб без ніяких перешкод вільні були нам відповідно до нашого звичаю.

25. Манастирі й церкви наші руські нехай не повертаються на костели, а особливо коли хтось із католиків у фаху своєму церкви попсував, щоб їх конче змушений був направити для підданих народу руського, або й нові побудувати чи старі реставрувати.

26. Братства духовні церковні, новонастановлені патріярхом і Його Королівською Милістю стверджені, коли б захотіли в цій єдності бути, як у Львові, в Бересті, в Вільні та інших, з яких бачимо великий пожиток Церкві Божій і хвали Божої збільшення, щоб цілком були заховані під слухняністю своїх власних (Митрополита) єпископів відповідної єпархії, в котрій перебуває і куди хто належить.

27. Семинарію й школи грецькі та слов'янської мови щоб їх вільно було засновувати в місцях, де найзручніше буде передбачуватися; також і друкарні, щоб були дозволені, одначе під владою Митрополита, єпископів і з їх відома, щоб якісь єресі не поширювалися, і щоб нічого без згоди єпископів своїх та дозволу їх не друкувалося.

28. Поскільки чиняться великі збитки і неслухняність нам від попів наших так у містах Його Королівської Милости, як також у панських та земських, які часом під захистом урядовців і своїх панів великі шкоди й розпусту, шлюбні розводи чинять, а часом і самі пани старости й їх деякі уряди для певних прибутків, що звикли від розводів платити, попи своїх боронять, на собори до єпископів не допускають їздити, і нам, єпископам, не допускають свавільних карати; наших візитаторів оббріхують, ганьблять, б'ють, — просимо, щоб такого не допускалося; щоб нам вільно було свавільних карати й доглядати за порядком, а коли б хтось із своєї неслухняности чи за якусь провину був єпископом екскомунікований, щоб з поданих відомостей від єпископів та візитаторів їх уряд і пани таким духовним обов'язків відправляти і в церквах служити не допускали, поки аж перед своїм пастирем обвинувачення свого не спростує; це має відноситись і до архимандритів та ігуменів і

інших духовних осіб, підлеглих єпископам та їх владі.

29. У головних містах і скрізь у панстві Його Королівської Милости соборні церкви і інше околиці, якоїбудь влади і підданства, будь королівського чи міського, або панського надання, щоб була під зверхністю і владою єпископів своїх, а світські люди щоб ними не порядкували, бо є деякі такі, що з послушенства своїх єпископів виламуються і самі відповідно до своєї думки собою порядкують, а своїм єпископам слухняними бути не хочуть, щоб цього на будуче не було.

30. Коли б також хтось найпаче за якийсь виступ єпископом своїм був екскомунікований, щоб такого в Римській Церкві не приймали, і особливо щоб про нього проголошувано було; так само і ми прецінь будемо чинити тим, що в Римській Церкві будуть екскомуніковані, адже ж то справа є наша спільна.

31. Коли б також Господь Бог з волі і ласки Своєї святої дав того дочекати, щоб і решта братів Східньої нашої Церкви грецького обряду до святої єдності з Західньою Церквою приступили, а потім за спільним поєднанням і погодженістю всієї Церкви якесь виправлення церемоній та порядку в Грецькій Церкві відбулося, щоб ми того всього були учасниками, як люди одної релігії.

32. А вже відомо, що дехто до Греції виїхав, стараючись про зверхність якусь цер-

ковну, хочачи тут, приїхавши потім, порядкувати і духовенством керувати та свою юрисдикцію над нами простягати. Коли б великого хвилювання між людьми не було, просимо, щоб Його Королівська Милість на кордонах панам старостам за цим доглядати зволив наказати, щоб часом у державу Його Королівської Милости з такими юрисдикціями чи екскомуніками не пропускалися, бо щоб з того значне хвилювання між пастирями й овечками Церкви Божої не вчинилося.

33. Отож, усі ми, нижчеіменовані особи, маємо схильність до тієї святої згоди на хвалу імення Божого і спокою в Святій Християнській Церкві ці артикули, що вважаємо нашої Церкві потрібні будуть, спочатку жадаємо від Святого Отця Папи і Його Королівської Милости на них ствердження й запевнення для міцнішої віри мати; подали ми в цій нашій інструкції братам нашим у побожності велебним Отцю Іпатію Потію, прототронію, Єпископові Володимирському і Берестейському та Отцю Кирилові Терлецькому, екзархові і Єпископові Луцькому і Острозькому, щоб вони спочатку про підтвердження і запевнення тих всіх артикулів, які тут на письмі подані, в імені нашим і своїм Найсвятішого Отця Папу, а також і Його Королівську Милість пана нашого милостивого просили, щоб ми упевнені були за нашу віру, св. Тайни й Церемонії без порушення нашого сумління і овечок Христових, нам доруче-

них, до цієї святої згоди з Святою Римською Церквою приступили; а слідом інші, які ще в хитанні перебувають, бо ж усе своє цілковито мавши, тим жвавіше за нами до тієї святої єдності прийшли.

Дата Року Божого 1595, 1 червня за старим Календарем.

Михайло Митрополить Киевский и галицкий
рукою власною.

Іпатеї єпископъ Володимерский и
Берестейский власною рукою.

Кирило Терлецький Божою милостию
екзарха єпископъ луцкий и острозский
власною рукою.

Леонтий Пелчицький з ласкы Божие
єпископъ пинский и туровский рука
власна.

. . .

Далі німецькою мовою говориться про вісім печаток, а далі підпис архиєпископа Балабана Львівського та єпископа Збируйського в Холмі.

На наступній сторінці 7-й стоїть ще підпис: Іоїна Гоголь Архимандрить Кобринский церкви Святого Спаса власною рукою подписаль.

ЛИСТ КАНЦЛЕРА ЛЕВА САПЕГІ ДО ЄП. ЙОСАФАТА КУНЦЕВИЧА

"Не рад би я заходити з Вашим Преосвященством у листовні спори; але бачучи, як уперто обстоюєте свою думку, і що жодні зауваги не можуть Вас від неї відвести, я мимоволі почуваюся змушеним відповісти на вашого безпідставного листа.

Не заперечую, що й сам я прикладав старання задля Унії, і припинити їх було б річчю нерозумною; однак ніколи мені не прийшло на думку, щоб Ваше Преосвященство мало додуматися до того, щоб людей приводити до неї такими ("гвалтовними") способами.

Найвищий взиває до себе всіх лагідно: "Прийдіть до мене всі" і т.д., але не хоче мати невільників, притягнених насильством, і їх не приймає. А ви ж цим розсудливим насильством підрубали і, так би мовити, змусили Руський народ до опору і до відкинення присяги Його Королівської Милості". Тяжко вам від того відпекатися, бо вас (тобто про вас) переконують скарги, подані ними (православними) найвищим польським урядникам. Чи вам не відомо про гомін нерозважного народу (православних русинів), з якого чути, що воліють бути радше в турецькому підданстві, ніж терпіти таке переслідування своєї віри і богослуження.

З ваших висказів виходить, що тільки деякі монахи з єпархії Борецького (православного митрополита Київського) й Смотрицького (православного архієпископа полоцького) і декілька з київської шляхти — ті, що противляться Унії. Але ж просьба, подана королеві (Сигизмундові III) є не від кількох монахів, а від усього війська Запорозького, — з домаганням, щоб Борецького й Смотрицького в їх єпархіях затвердити, а вас разом з другими видалити. Біда тому, хто є легковірним; ці відносини цілком інакше виглядають у вищесказаних скаргах. Чи ж мало скарг у цій справі отримуємо на сеймах від України і від цілої Русі, а не лише від деяких ченців? Не досить того, що козаки в Києві очікують вирішення цієї справи назначеною королею Комісією? Але ходять про те, чи те вирішення вийде успішно? Наслідки рішень тієї Комісії показують тільки надію ще невідомого досі добра; отже, нерозсудком є переривати руїнницьким насильством ту бажану згоду, а з тим і належний королеві послух.

Надужиттям своєї власті й своїми вчинками, ви руководитеся більше легкодушністю й особистою ненавистю, ніж любов'ю до ближнього, наперекір святій волі й навіть наперекір забороні Речі Посполитої (Польщі). Ви були причиною і підпалювачем тих небезпечних іскор, що всім нам грозять пожа-

ром, або дуже руйнуючим, або всепожираючим.

Ви пишете, що й політика звертає на них (на православних) свою увагу; а я додаю, що не тільки політика, але й уряд; бо з їх послуху більші виходять для краю користі, ніж з вашої Унії. І тому ви повинні свою власть і свій пастирський обов'язок достроювати до волі королівської і до замірів урядових, знаючи, що ваша власть є обмежена, і що зачіпання того, що противиться спокоеві і щастю загалу, можна слушно вважати зневагою маєстату. Нехай би ви відважилися на щось подібне в Римі, або в Венеції, то вас там певно навчили б, скільки уваги треба звертати на положення, або політичні заміри уряду.

Пишете про навертання до віри відступників і т.д.; само собою треба подумати про їх навертання, стараючись, щоб була одна вівчарня і один пастир. Але треба в тім поступати розсудно, достроюючись до обставин часу, що лише частково залежні від нашого бажання, особливо ж у нашій батьківщині, де ніяк не можна прикласти того вислову: "примушуй їх входити, *coge ingare*".

Треба, щоб та наша ревність і бажання загальної злуки основувалися на правилах любові, за словами св. Павла. Але видно, що ви віддалилися від науки цього апостола; і тому не дивно, що ті, які були під вашою властю, перестали вас слухати.

Що відноситься до небезпеки вашого життя, то можна сказати, що кожен сам є причиною своєї біди. Треба використовувати сприяючі обставини, але не піддаватися нерозсудному захопленню: головно, коли ж ідеться про справу віри, тоді перед начальниками стає багато небезпек.

'Я зобов'язаний, — говорите, — наслідувати Божих єпископів' і т.д. Наслідувати святих єпископів в терпінні, в славі Божій, напр. Золотоустого (Хризостома) та інших великих пастирів, є річчю гідною; але треба наслідувати їх також у побожності і в даванні добрих прикладів. Перечитайте життя всіх побожних єпископів, перечитайте всі твори Золотоустого, а не знайдете в них ані скарг, ані протестів, ані одної згадки про процеси, сварки, або судові свідоцтва, ані позивів на суд Антіохійський, або Царгородський; про переслідування, про особисте усунення (з уряду); про позбавлення життя побожних духовних. Знайдете там лише те, що помножує славу Богу, ублагороднення душ людських та уласкавлення Євдоксії, розгніваної на слуг Церкви.

Тепер звернімося до вчинків Вашого Пресвященства: у вас повні земські суди, повні магістрати, повні трибунали, повні ратуші, повні єпископські канцелярії позивів, процесів, протестанцій; а тим не лише що не можна скріпити Унії, але навіть послідні зв'язки любові в загалу розриваються, а сейми і

всякі уряди наповнюються незгодою й сварками.

Пишете, що вони (апостоли) не зважали ні на короля, ані цісаря і т.д. Та не так воно! Зважати на них треба, маючи на увазі Всемогучого Бога: "Хто противиться власті, противиться Божому приказові: бо кожна власть — від Бога". Тому Христос казав: "Дайте цісареві що цісарське, а Богові, що Боже". Отже, так ви, як і всякий, повинен пам'ятати, що кожний народ, який зберігає закон Божий, повинен слухати волі пануючого.

'Але коли, — пишете, — неправовірні на мене гордо наступають, то я мимоволі змушений боронитися' і т.д. — дійсно не так учив нас Христос; Він коли Його вели, як вівцю на смерть, і коли мав на свою оборону силу ангелів, молився за тих, що Його переслідували; так і Ваше Преосвященство повинні поступати. Обов'язком Мудрого є найперше вживати всіх способів розсудку, а не хапати за зброю; не писати дразливих листів до влади Його Королівської Величності, не відповідати з погрозами так, як ви робите; апостоли й інші святі так ніколи не поступали.

Додаєте, що вам вільно неуніятів топити, відрубувати їм голови і т.д.; ні, так не можна з ними поступати, через те, що Господня Євангелія дає гостру заборону всім мстителям, яка й до нас відноситься: "Моя є пімста, — говорить Господь, — Я буду винаго-

роджувати". Скільки ж то апостолів, скільки Господніх учеників, скільки християн, що своїм життям запечатали честь Розп'ятого Господа, і за неї найстрашніші муки терпіли, однак з їх сторони немає в святих письмах ані одної скарги на Неронів, чи Тиверіїв, чи Деоклеціанів, ані судових протестів, лише там є: "Відійшов я від лиця суду з радістю, з признанням бути гідним прийняти зневагу за ім'я Господа Ісуса".

Ще пишите: 'На сеймах підносять шкідливі голоси не тільки для Унії, але для цілого правовірного Римського духовенства' і т.д. Хто ж тому винен? Одна Унія є причиною всіх тих нещасть. Коли насилуєте людську совість, коли замикаєте церкви, щоб люди без богослуження, без християнських обрядів і без святости гинули, як невірні; коли самовільно вживаєте на зло прихильності й пошани Його Королівської Величності, то — в усім тим без нас обходитесь; але коли через невідповідні поступки постає між народом неспокій, який треба спинити, тоді добре нами двері затикати!

І тому-то навіть противна сторона (православні) розуміє, що ми з вами змовилися, щоб людську совість гнобити і загальний спокій розбивати, — а такого ж ніколи не було! Досить того, що ваша гідність з нами в Унії, і ви стережіть її для себе, а на становищі, до якого ви покликані, будьте спокійні, і не виставляйте нас на загальну ненависть,

а самого себе на небезпеку і великий перед цілим народом занепад.

'На тих, що не приймають Унії, — пишете далше, — видати рішення і вигнати їх з держави' і т.д. Хорони Господи! Нехай у нашій вітчизні не діється таке страшне безправство! Давно в тих державах заведено святу Римо-католицьку віру, і доки не мала наслідувачки (унії) свого богослуження і послуху для святого Отця, доти славилася дійсним спокоєм і силою всередині держави і назовні; тепер же, коли прийняли в свій гурт якусь сварливу і неспокійну приятельку (унію), через неї на кожнім сеймі, на кожних народніх зборах, на кожному повітовому засіданні переносять чимало суперечок і плюгавень. Видно, що ліпше й корисніше було б для загалу, коли б з такою сварливою товаришкою (з унією) цілком розійтись, бо ми ніколи в нашій вітчизні не мали таких сварок, які нам спричинила та красенька Унія.

'Коли вони мають, — говорите, — дійсних священиків' і т.д. Дай Боже, щоб було їх досить; але того замало, що ви самі їх хвалите; власна похвала завжди підозріла. Треба, щоб люди іншої віри бачили їхні добрі діла і, прославляючи Отця, що на небі, щоби ішли їхніми стежками. Однак ж, я чую, яких то ви священиків висвячуєте, отже, таких, що від них можна сподіватися для Церкви більше занепаду, ніж користі. Загально вам

закидають, що у вас нема гідних священиків, але скоріше є повно сліпих; отже, так ваші попи-неуки затягують народ у погибель...

'Давати, — пишете, — церкви на посміховище' і т.д. Але ж запечатувати й замикати церкви та насміхатися з кого-будь — це ж лиходійне розбивання братньої однодушності й спільної згоди!

При всім тим нехай мені ваша гідність покаже, кого ви позискали, кого приєднали тією гострістю, тим запечатуванням і замиканням церков? І ще не те, бо покажеться, що ви втратили навіть тих, що в Полоцьку вас слухали: ви їх перемінили з овець на цапів; ви довели край до небезпеки, а може й загибелі для нас всіх — католиків. Ваша прекрасна Унія, замість радості, стільки нам спричинила клопоту, неспокою, незгоди, і стала такою гіркою, що ми воліли б радше бути без неї, ніж через неї маємо терпіти неспокій, болючі переживання й докучування. Ось такі то овочі вашої прихваленої Унії. Є вона дійсно знаменитою стількох суперечок і незгоди в краю між людьми! Бо коли б, не дай Боже, наша вітчизна захиталася (до чого ви вашою жорстокістю таку вигідну дорогу відчиняєте), не знаю, що тоді з вашою Унією було б!''

'А все ж, — пишете, — дав мені щодо того таку постанову найвищий Пастир, або його заступник' (папа) і т. д. Противитися найвищому Пастиреві було б проклятим вчин-

ком; однак ж я стою при тім, що коли б святий Отець знав, яка незгода постає в нашій вітчизні через вашу Унію, без сумніву дозволив би на те, чому ви вперто противитеся. Маємо приклад поблажливості того святого Отця, що так мудро править у деяких державах Христовою Церквою, якої він є Отцем, а не вітчимою, що для загального їх добра дуже багато там дозволив, а що в нас під смертельним гріхом заборонене.

Після того всього король приказує їхню церкву в Могилеві розпечатувати й відчинити, про що я, за його приказом, вашій гідності пишу, а коли ви по тім моїм напінненні цього не зробите, то я за приказом Його Королівської Величності сам прикажу розпечатувати і їм віддати, щоб вони згідно зі своїм богослуженням в тих церквах свої обряди звершували.

Жидам і татарам не забороняється в королівських країнах мати свої синагоги і мечеті, а ви християнські церкви запечатуєте. І через те всюди розходиться поголоска, що вони воліють бути підданими невірних турків, ніж терпіти таке гноблення своєї совісті.

'Але, — відповідаєте, — чи було б справедливим показувати таку поблажливість для непевного будучого спокою?' Не тільки справедливим, але й конечним, бо ж неминуче настане між загалом незгода, коли будемо їх богослуження ще більше гнобити.

З усіх сторін уже йдуть поголоски, що вони хочуть назавжди порвати всякі зв'язки з нами.

Що відноситься до полочан та інших проти вас бунтівників, то може бути, що вони є такими; але ви самі підбурили їх до бунту; вони були вам в усім послухні, вашої Церкви не полишали; але ви самі їх від себе відкинули.

Новгород-Сіверський, а також Стародуб, Козелець і багато інших твердинь Унія від нас відірвала; навіть тепер вона є головною причиною того, що Московський народ сторониться від королевича, як то ясно виходить з російських листів до панів Рад та інших начальників Великого Литовського князівства. І тому не хочемо, щоб та, шкідлива для нас, Унія до кінця нас знищила.

Це пояснення, які даю на ваш лист. Бажаю, щоб у майбутньому не мати з вами спорів. Лише прошу в Найвищого всяких для вас успіхів, а разом і лагідности та любови ближнього, і залишаюся з пошаною.

У Варшаві, дня 12 березня 1622 р.

ЛЕОН САПЕГА, Великий канцлер
Великого Князівства Литовського,
рукою власною".***

* Канцлер Леон Сапега має на думці той факт, що королевич Володислав, старший син польського короля Сигизмунда III, був вибраний на престіл московського царства, і в Москві йому, як цареві,

присягнули на вірність 27 серпня 1610 р. Але король Сигизмунд III роздумався, і не дозволив Володиславові зайняти царський престіл у Москві, бо він думав, що його син не зумів би повернути Москву на католицизм. Сигизмунд III, під впливом єзуїтів, сам рішився стати московським царем. Ця політика єзуїтів і Сигизмунда III насторожила Москву, і вона уневажила свою присягу, дану королеви-чечі Володиславові, бо налякалася, що він, як і його батько, буде на послугах єзуїтів і переслідуватиме православних.

Це була необчисливо велика втрата для Польщі. Якщо б польський король посів був царський престіл у Москві, то цей факт міг би був зміцнити Польщу до тієї міри, що політичний уклад сил на слов'янському Сході Європи тепер міг би бути цілком інший. Але переслідування православних русинів у Польщі насторожило Москву, і тому ці далекосяжні політичні пляни Польщі не вдалися, — через єзуїтів та унію. І саме тому цей польський вельможа і політик Л. Сапега, засуджував самий факт унійного переслідування православних русинів у польській державі.

** До речі, це показалося пізніше, — під час зриву України під проводом Богдана Хмельницького проти польських окупантів.

*** Текст вищезгаданого листа канцлера Леона Сапеги до архиєп. Йосафата Кунцевича є передрукований в працях польських учених; напр. S. B. Linde, O statucie litewskim. Warszawa 1816; M. Wiszniewski, Historia literatury polskiej, 1840-1857.

Російський церковний історик Митрополит Макарій опублікував текст цього листа в 11 томі своєї "Історії Русской Церкви", С.-Петербургу, 1882, стор. 289-295.
